

מי נסיך של אמא?

בתקופה שבה הגבולות בחוץ נפרצים והכל מותר, אלה שבתוך הבית עוברים טלטלה גדולה לא פחות. הילד הוא המלך שמחליט, וההורים יעשו הכל כדי שיהיה מרוצה (ושקט). האם זאת הדרך לגדל ילדים מאושרים?

חאת נעה נבט איור ליאו אטלמן

17 שת ליכליק, כוכבת העונה השמינית של "ארץ נהדרת", היתה ילדה המודה, שכל שאיפתיה בחיים התנוקו לדבר אחד: בת מצווה. היא לא ביקשה הרבה: אירוע רב משתתפים, רצוי על הר הבית, קייטרינג של אייל שני, הופעה של ג'סטין ביבר, ליווי שני כתבו את שמה בשמים וכמובן — קשת בענן, גם אם זה קיץ. הוריה של קשת, זוג קרייריסטי מבוסס, ניסו לעמוד בפרץ, אבל היא בתגובה הזכירה להם את הימים הארוכים שהם מבליים בעבודה כשהיא לבד בבית, ומהר מאוד הבינו ההורים המותשים שבמאזן הכוחות לבין בתם המתבגרת — היא המנצחת הגדולה.

בעונה הנוכחית של "ארץ נהדרת" נמצאת על המוקד משפחת טורטל, שההורים בה פיתחו שיטה אפקטיבית לשכנע את ילדיהם לעשות את המוטל עליהם: הם מתמחרים כל פעולה — מסידור המיטה בבוקר ועד שיחה טלפונית עם סבתא — ומשלמים לילדים שביצעו אותה כהלכה. ניקית את הכיסא שליכלכת בגינה? קבל 30 שקל; וירתת לאחותך על התור למקלחת? 110 שקל בדרך אליך.

המשפחות של "ארץ נהדרת" לקחו אל הקצה מציאות שמוכרת בבתים רבים בישראל: הילד הוא המלך, ההורים הם משרתיו הנאמנים, ותפקידם הוא למלא את כל רצונותיו הנורמות החברתיות הן רק המלצה, ומה שחשוב הוא שהילד יהיה מרוצה ומסופק. כעס, בכי, תסכול — כל אלה מוקצים.

כשההורים הצעירים של ימינו היו ילדים בעצמם, המצב היה שונה לגמרי, שלא לדבר על המצב בדור הסבים והסבתות. "הפרקטיקה של הצבת גבולות היתה אחד הדברים הכי שגירתיים ושבולוניים בתוך המסגרת של 'ככה מבוגרים מגדלים את הצעירים'", אומרת מיכל דליות, אשת חינוך ויועצת משפחתית בכירה, מנכ"לית מרכז מיכל דליות. "זה היה כך בכל מסגרות הסמכות — בבית, בגן, בבית הספר, בתנועת הנוער".

דליות מזהה שתי מהפכות שהשפיעו על הגישה לילדים: הדמוקרטיה והפסיכולוגיה. "הרעיון הדמוקרטי אמנם פרץ בתקופת המהפכה הצרפתית, אבל במאה ה-20 הוא קיבל תאוצה גדולה", אומרת דליות. "כל בני האדם שווים ולכולם מגיעות אותן זכויות, והרבה קהל לים קיבלו אותן — נשים, שחורים, להט"בים — וגם ילדים. הפועל היוצא הוא שאסור לנו להשפיל את הילד, ובמקום זה בואו נפגין אהבה. לשם השוואה, באמצע המאה ה-20 יצא ספר שדיבר על זה שאנחנו לא אמורים לנשק ולח' בק את הילדים, אחרת נגדל ילדים מפונקים".

שני הרעיונות האלה, אומרת דליות, יצרו טלטלה בחינוך שלא השתנה מאות שנים. אלא שאחרי שהתפישות הישנות נורקו לפח, איש לא יצר גישות חינוכיות חדשות. לתוך הוואקום הזה נכנס שיח אחר — הילד במרכז. "איזה ילד היה אומר לפני 40 שנה לאמא שלו 'את לא קור בעת עלי?'", מדגימה דליות. "לילדים של פעם היה ברור שההורים קובעים כי הם יודעים טוב

צריך לעבוד נורא קשה, אבל קודם כל — תתנהג כמו אדם שמכבד את עצמו והוא יכבד אותך בחזרה. לכבד את הילד זה אומר להבין אותו, אבל לא בהכרח להסכים אתו ולא להיבהל כשהוא כועס עליך. מותר לו לכעוס".

"הסדר הכללי סדוק"

פשוט זה לא. בעידן שבו אנחנו חיים, כשרובנו נמצאים במרוץ אינסופי בין העבודה לבית, לעיתים קרובות כורעים תחת נטל הפרנסה, מוקפים בציפיות אינסופיות — מי מאתנו לא נתן לילד לצפות עוד קצת בטלוויזיה, כדי שיוכל לענות על מיילי? מי לא ויתר על ארוחת ערב בריאה כי הילדים ממש רצו לאכול ממתקים לארוחת ערב?

"צריך הרבה משאבים כדי לנהל הורות כזו טחת עם ההגה בידיים", מנסה הפסיכולוגית הקלינית המומחית תמי ברש צבעוני להרגיע קצת את ייסורי המצפון. "הורים זקוקים לעקביות, לנחישות ולידיעה שהילד שלהם יכול לעמוד בזה. במקביל, אסור ללכת לקיצוניות השנייה ולנהל דיקטטורה בבית. גבולות מייצרים חוויה של סדר, של משהו צפוי ועקבי בתוך עולם מציף, גבולות אמורים לחנך מה מותר, מה אסור ומה מתאים חברתית, ואני לא מתביישת לומר שהם משרתים גם את הצרכים של ההורים. מותר לך להגיד שאתה רוצה שהילד ילך לישון ב-20:30 כדי שיהיה לך זמן לעצמך. זה רק הופך אותך להורה אנושי יותר טוב בזמן שאתה פול טיים בעניין.

"גבולות הם מרכיב קריטי בהתפתחות הנפשית של ילדים. זה המצפון הפנימי — המצפון, המוסר, הנורמות, ריסון הדחפים, והם גם קריטיים כדי ליצור יחסים בין אישיים טובים מתוך ההבנה שיש גם זולת עם צרכים, זה לא רק אני. גבולות גם עוזרים להבין שההורה שלך הוא לא רק דבש, לא רק משבח אותך".

ברש צבעוני אומרת כי התערערות הגבולות בתוך המשפחה לא מנותקת מההקשר התרבותי. "כיום הסדר הכללי סדוק. יש זעזוע של המוסריות החברתיים, ובתוך זה המשפחה, יש דיבור על דמוקרטיה והגמשה, למשל בסלוגנים של בתי ספר על שוויון ופולרליזם, פחות היררכיה, הילד במרכז וזכויות הילד. אתה לא יכול להשית סמכות כמו פעם. אתה לא יכול להשית סמכות כמו לפני כמה שנים, כשהיו יראה ועונשים פיזיים. שיהיה ברור: אני לא מסתכלת על התקופה ההיא בערגה — עונשים פיזיים הם לא חלק קיים, לא לגיטימיים ומאוד פסולים. כיום הסמכות לא צריכה להיות מבוססת על יראה ועונש נשים פיזיים, אלא על ההבנה שיש בה צורך והכרח דווקא אל מול הסדקים שיש בכל".

לילי בן עמי, מרצה ומנהלת השתלמויות למורים, רואה את הצד השני של התופעה: "כיצד התרופפות הגבולות במשפחה מחלחלת לבתי הספר. לפני כמה שנים התקשרה אלי אם מודאגת, שהבן שלה הפסיק להגיע לבית הספר, פה השתמש בסמים ואלכוהול, והיא היתה אובדת עצות", מספרת בן עמי. "היא אמרה לי:

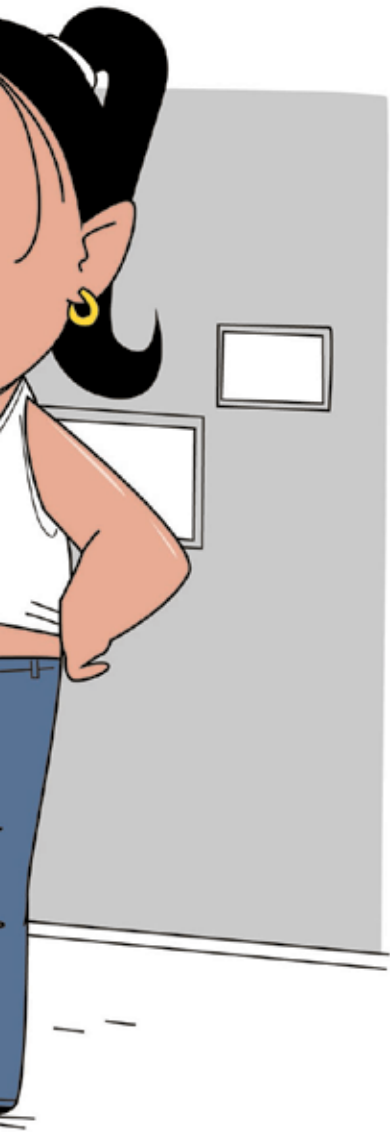
יותר ויש להם ניסיון רב יותר. כשהגבולות מטרשטשים, אם הם ככלל קיימים, נוצרים הורים חסרי אונים שכל היום עסוקים בשאלה אם משהו משמח את הילד או מעציב אותו, ולא יכיר לים להיות עסוקים בחינוך. מהצד השני גדלים ילדים שלא יודעים לראות את האחר, כי חינוכו אותם שהם קובעים. ילדים שגדלים באופן מוחלט ללא גבולות עלולים לפתח חרדה או את הצד הנגדי: צורך בשליטה מתמדת. ומה יהיה עליהם כשהם יגיעו לצבא או למקום עבודה? אנחנו חיים בעולם מסוים, שבו כל הזמן מגביים לים אותנו. אם רוצים שבגיל 17 הוא ייקח את האוטו ויעמוד ברמזור אדום בשלוש בלילה, הוא צריך בגיל שנה וחצי להבין מה זה גבול. אחרי זה יש לנו מפקד בצבא ובוס ומעבר חצייה שרק בו מותר לחצות. כל העולם מלא איסורים והגבלות שנועדו לאפשר לנו לחיות בקבוצה, אבל אם אני מקבלת את הרושם שהם לרעתי כל הזמן ולא מאפשרים לי לעשות מה שבא לי — אני סובלת או מתמרדת או מסתגרת ואומרת שהחיים לא מאירים פנים".

דליות מעידה כי למרכז שהיא מנהלת מגיעים הורים מותשים ממריבות, שחלקם כלל לא זוכרים את הצדדים הטובים של הילד. "התנהגות הרעה של הילד נהפכה לצל ולענן שחור שמרחף מעל, והם שוכחים שהילד הוא מושש נפשו", אומרת דליות. "כדי שילד יכבד אותך

צילום: תומר אפלואו

שי אור: "ברור שאם את צריכה ילד שישתלב במכרות הפחם כשהיה בן 12, את חייבת שמגיל צעיר הוא יבין שמה שאת אומרת לו קדוש. כשיש לי עובד בעסק, הגיוני שאציב לו גבולות. אבל ביחסים בין ילד להורה המטרה היחידה היא תחושת ביטחון ואמון וקרבה"

'הדבר היחיד שעשיתי בגידול שלו היה שמעור' לם לא אמרתי לו 'לא'. בהזדמנות אחרת התקשרה אלי אם שביקשה: 'תגידי לבת שלי שאת לא מרשה לעשות את זה, כי אני לא יכולה — אני חברה שלה'".

"גבולות הם דבר שצריך ונותנים חירות לעשות מה שרוצים", אומרת בן עמי. "אם ניזכר בימים שבהם אנחנו היינו תלמידים, נבין שהמורה שהכי אהבנו היא דווקא זו שהיה שקט בשיעור שלה. אני לא יודעת אם התלמידים יידעו לנסח את זה במילים, אבל כשתשאלו אותם איזה שיעור טוב להם ואיפה הם נהנים יותר, לרוב זה יהיה אצל המורה הייתה קשוחה". למרות זאת, בן עמי חושבת שיש לשמור על איזון בין שני הקצוות, "כי בית ספר הוא אמנם מערכת היררכית, אבל זה לא צבא. קיצוניות לא טובה לשום כיוון".

ד"ר אריאלה וניאל אומרת כי גבולות והיעדרם הוא אחר הנושאים העיקריים שבגללם הורים פונים ליעוץ ולהכוונה מקצועית. "מגיי עים אלינו הורים לילדים צעירים, בני פחות משנה ועד גיל 4-3, שחששים תסכול ובלבול", אומרת וניאל, הפסיכולוגית של היחידה הקלינית-התפתחותית בתוכנית האריס, בית הספר לחינוך באוניברסיטת בר אילן. "ההורים שמגיעים אלינו מדברים הרבה על כך שיש בלבול בסמכות הורית ומתלבטים איך אפשר לעזור לילד לרכוש גבולות בלי להטיל היררכיה ומשמעת נוקשה. אנחנו עוזרים להם למצוא את האיזון בין שני צדדים: מצד אחד לקלוט ברגע שות מה קורה אצל הילד ומצד שני להביא את

הילד ירגיש את זה ויאיבך. "שנית, מדובר בבחירה חופשית – לא פשרה או הקרבה. אני לא שולח אותו למיטה כי אין ברירה. אני נכנס למהלך יצירתי. כל מי שאי פעם יזם או בחר משהו מבין כמה מדובר ויכול להביא את זה להורות שלו. אם הוא נלחם בי אני לא נופל מיד, אלא חושב על עוד דרך לעשות את זה, תודה באילו מילים אני משתמש ואילו תחושות אני מביא לשם. "ולבסוף, אני לא מצפה לתמורה. המון הורים נופלים שם כי מתחת לכל הנאומים על הקניית גבולות הם לא יכולים לתפעל את זה כי הם שונאים ששמים להם גבולות – ככה זה אדם בריא – ואז כשהם אומרים שכעת הולך כים לישון, הם מצפים שהילד יעשה את זה כדי להרגיש ראויים להערכה והורים טובים. זה טורף את הקלפים: כל ילד בריא בנפשו אומר – ההורה גבוה ממני, הוא מנהל את העניינים, וכעת אני המבוגר שמה שאני אעשה או לא יגרום לו להרגיש טוב או לא? אין להם סיבה לשתף עם זה פעולה".

אור טוען כי בניגוד למה שנדמה לנו, ילדים מגיעים לעולם עם חוש מפותח ליצירת גבולות. "כשילדים באים לשחק, שעה וחצי הם יוצרים את החוקים ואין להם זמן לשחק יותר. אנחנו נו"לדים עם תשוקה ליצור גבולות שיאפשרו לנו ליהנות מעולם החומה. כשמלמדים אותנו שא"ת לא יכול ליצור את הגבולות ואתה אתה צריך לקבל את זה מבחור, המנגנון הטבעי הזה מש"תבש. הבעיה היא שמכתיבים גבולות מבחור במ"קום לתת ביטוי לגבולות שנוצרים מכפנים". ■

הטובה ביותר. אבל יש גם מי שמבקש להתוות דרך אחרת: כזה הוא שי אור, מנחה הורים ומ"חבר הספרים "הורות כמעשה ניסים" ו"כלי גבולות", שמציע שיח שונה בכל מה שקשור ליחסי הורים וילדים.

"הצבת גבולות היא דוגמה אישית לניצול לר"עה של כוח", אומר אור. "האגדה שתפקידם של הורים להציב גבולות לילדים דומה לאגדה שה"מעמדות העליונים צריכים לתת לעבדים לעבוד בשבילם. אלה כל מיני אגדות עם רייטינג שמ"שרתות אינטרס מסוים במטרות הקהילתיות והתרבותיות. ברור שאם את צריכה ילד שיש"ל לב במכרות הפחם או בשדה שלך כשיהיה בן 12, את חייבת שמגיל צעיר הוא יבין שמה שאת אומ"רת לו קדוש. אם תיתני לו הרגשה שמה שהוא רוצה זה חשוב, לא תוכלי אחרי זה לשלוט בו ול"קיים חיי משפחה לפי הדרך שלך. כשיש לי ע"בד בעסק, הגיוני שאציב לו גבולות כי יש לי מטרה ברורה, ובאמצעותו אני צריך להשיג אותה. אבל ביחסים בין ילד להורה המטרה היח"דה היא תחושת ביטחון ואמון וקרבה ואהבה, לא שיהיה הילד הכי מחונן בארוחת שישי".

אור מציע גישה אחרת, שמבוססת על שלו"שה מרכיבים, שהוא מדגים באמצעות תרחיש שמוכר להורה הישראלי: השעה 20:30, והילד לא רוצה ללכת לישון. "קודם כל, מדובר בר"צון שלי, לא של אף אחד אחר. אני מתחיל את כל המהלך בכך שאני המבוגר האחראי שרו"צה את זה. זה מרגש אותי ואני יודע למה זה טוב לי. הרצון שלי הוא של האדם שאני, והוא רצון שמרגש אותי, ואם זה לא כך – זה לא יעבה.

צילום: אלוד רפאלי

מיכל דליות: "כדי שילד יכבד אותך צריך לעבוד נורא קשה, אבל קודם כל – תתנהג כמו אדם שמכבד את עצמו והוא יכבד אותך בחזרה. לכבד את הילד זה אומר להבין אותו, אבל לא בהכרח להסכים אתו ולא להיבהל כשהוא כועס עליך. מותר לו לכעוס"

המציאות. אנחנו משתמשים בדימוי של שתי ידיים: אחת מרגישה את הילד, מבינה למה הוא כועס, והשנייה מביאה את המציאות. לדוגמה, אני מבינה שהתעצבנת כי לא הלכנו לאכול גלי"דה, אבל היום אי אפשר.

"ילדים צריכים לשמוע מה אסור, אבל כיום אנחנו יודעים ממחקרים שככל שיש מרכיב שגם מבין או רואה, יחד עם היד השנייה שמביאה את המציאות, התוצאות ההתפתחותיות טובות יותר. בעגה מקצועית התפישה מתחילה מהגדרה של הורות סמכותית במובן המאוון, לא הורות מת"רנית מדי ולא סמכותנית או נוקשה מדי".

וניאל מדגישה שיש שונות מולדת בין יל"דים ביכולת הבסיסית לוויסות עצמי: בעוד שיש פעוטות שמגיבים לגירויים סביבם בעוצ"מה ובצורה המתאימות, פעוטות אחרים מגי"בים בצורה חזקה או חלשה מדי, שפוגעת בהסתגלות שלהם. "מה שאצל פעוט אחד עו"בר כחוויה חיובית, אצל פעוט אחר יכול להיות פש כחוויה שלילית. כשמכירים את ההבדל הזה בגיל צעיר, עוזר מאוד להבין את התשתית המולדת ולהבין איך הסביבה צריכה להגיב, כי בתוך היכולת לוויסות עצמי יש מרכיב מולד אך גם מרכיב נרכש".

"אדם בריא שונא גבולות"

נראה שרוב העוסקים בתחום מסכימים בסו"גיית הגבולות: הם קריטיים להתפתחות בריאה של הילד, חשובים כדי לקיים הורות נינוחה וכשהם מלווים באמפתיה – הם יעבדו בצורה